

JAAAR VERSLAG 2023

STICHTING APENHEUL

Voorwoord

Voor mijn achtste voorwoord van het jaarverslag van Apenheul heb ik de nieuwsberichten van het afgelopen jaar gebruikt om terug te kijken op een mooi jaar met ups en downs.

Om met het positieve nieuws te beginnen. 2023 was het jaar van de opening van het nieuwe gebied in Apenheul. Het einde van het park is niet langer het enige gebied waar geen dier te bekennen is. Sterker, het is een losloopgebied waarin altijd wat te zien en te beleven is. Twee prachtige apensoorten, schildpadden, een avontuurlijke brug, een gracht waar je doorheen loopt en natuurlijk het mooie groen dat ons park sowieso kenmerkt. En hoe mooi is het dat kinderen van Apeldoornse basisscholen het gebied hebben geopend in juni!

Het tweede belangrijke positieve nieuws was de komst van Banjoko in december. De 17-jarige Franse gorillaman neemt de rol van Bao Bao over die met pensioen is gegaan. Beide mannen leven naast elkaar in ons park, beiden op een eigen eiland met een eigen groep. Banjoko is de zesde gorilla leider van ons park. We mogen er trots op zijn hoe zijn verhuizing en komst grondig door het team is voorbereid. En de eerste indrukken zijn zeer positief. We hopen dat hij voor nageslacht zal zorgen. Onontbeerlijk voor deze ernstig bedreigde diersoort.

Minder nieuws was er natuurlijk ook. Parkeren komt veelvuldig voor in de zoekresultaten over Apenheul nieuws in 2023. Helaas voor ons park was er geen oplossing voor de drukke dagen, anders dan het afzetten van de JC Wilsaan. Geen optimale oplossing wat ons betreft, omdat de gemeente die verantwoordelijkheid draagt voor het parkeren, eiste dat we het ruim van tevoren aangaven dat we drukte verwachtten. Over die verantwoordelijkheid bestond overigens ook een verschil van inzicht. Want moest de gemeente zich volgens contract slechts inspannen, of mochten we ook echt resultaat verwachten? Een zaak die naast veel overleg zelfs tot een rechtszaak heeft geleid. Waarbij de uitspraak in 2024 plaats heeft gevonden, met gelukkig een positief resultaat voor Apenheul. We hopen dan ook dat dit lang slepende dossier binnenkort gesloten kan worden. Met een goed resultaat voor Apenheul en haar bezoekers.

Niet te veel woorden wil ik vuil maken aan een incident in het park met een bezoeker die een mes trok. Toch een woord, omdat de medewerkers die hiermee te maken hebben gehad zeer adequaat hebben gereageerd. En het ook op hen de nodige impact heeft gehad. Daarom niets dan lof voor de medewerkers. Sowieso mogen we blij zijn met de mensen die in het park werken. Elke dag is zichtbaar hoe toegewijd en betrokken ze zijn, het werken in ons park is niet zomaar een baan. Voor de dieren wordt met passie en

liefde gezorgd. En ook onze bezoekers ontbreekt het aan niets. Dank dus aan het gehele team van Apenheul.

Natuurlijk houdt de economische situatie ons bezig. Lonen zijn gestegen, net zoals andere kosten. Daartegenover staan niet direct hogere inkomsten. Dankzij een goede liquiditeitspositie is er voor de korte termijn geen gevaar. Maar bij de toekomst staan we met zowel de directie en het MT als Raad van Toezicht wel nadrukkelijk stil.

De Raad van Toezicht kwam in 2023 zeven keer bij elkaar. Daarnaast zijn wij met directie en MT op inspiratiereis geweest naar Zürich Zoo en Europapark. De auditcommissie is nauw betrokken geweest bij de totstandkoming van financiële stukken. Net zoals de dieren commissie betrokken is bij het beleid m.b.t. de dieren. En er zijn twee gesprekken met een delegatie van de Raad van Toezicht en de directeur-bestuurder geweest.

Graag wil ik namens de RvT iedereen bedanken voor al het moois in 2023, waarbij ik de inzet van vele vrijwilligers niet onbenoemd wil laten. Ik kijk uit naar al het moois dat in 2024 gaat volgen!

Olaf Prinsen, voorzitter Raad van Toezicht

Inhoudsopgave

1.	Doelstellingen en activiteiten	4
2.	Structuur en organisatie	5
3.	Onze dieren	7
4.	Bezoekers	9
5.	Apenheul Natuurbehoudfonds	14
6.	Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen	15
7.	Financiële ontwikkelingen	17
8.	Stichting WereldNatuurhuis	20
9.	Toekomst	21
10.	Dankwoord	23
11.	Financiële gegevens	24
12.	Toelichting op de balans en staat van baten en lasten	27

1. Doelstellingen en activiteiten

Statutaire Doelstelling

Stichting Apenheul (hierna: Apenheul) heeft ten doel natuurbeschermingseducatie en soortbehoud (d.w.z. behoud van bedreigde diersoorten en hun leefgebieden) door middel van het beheer en de exploitatie van een dierenpark met als specialiteit primaten. De stichting doneert jaarlijks een deel van haar opbrengsten aan Stichting Apenheul Primate Trust (in communicatie Apenheul Natuurbehoudfonds) om invulling te geven aan haar ambitie tot het behoud van de natuur.

Activiteiten

De stichting exploiteert het apenpark Apenheul te Apeldoorn, dat zich voornamelijk richt op dagbezoekers en seizoenkaarthouders afkomstig uit Apeldoorn, de verblijfsrecreaties op de Veluwe en uit andere delen van Nederland. Daarnaast worden internationale toeristen aangetrokken, met een focus op Duitsland en in mindere mate België. Apenheul richt zich ook op het organiseren van zakelijke activiteiten en evenementen en deze activiteit vormt een steeds belangrijkere bron van inkomsten en zichtbaarheid van Apenheul. Daarnaast vormen fondsenwervende activiteiten een steeds belangrijkere extra bron van van inkomsten voor onze missie.

Missie

Apenheul is een stichting zonder winstoogmerk. We willen liefde voor dieren en natuur stimuleren bij onze gasten. Binnen én buiten Apenheul. We werken wereldwijd aan natuurbehoud en ondernemen zo duurzaam mogelijk. Dat was al belangrijk bij de oprichting van het park in 1971 en dat is nu relevanter dan ooit. De natuur staat immers onder grote druk: veel diersoorten worden met uitsterven bedreigd en er verdwijnt steeds meer natuur. De missie van Apenheul is vastgelegd in statuten van de Stichting.

Visie

In Apenheul willen we liefde en respect voor dieren en natuur stimuleren. Hoe? Door mensen op een bijzondere manier in contact te brengen met de natuur. In Apenheul staan onze gasten oog in oog met honderden apen. Zij leven in grote, natuurlijke verblijven en de meeste lopen zelfs los tussen de bezoekers. Bovendien lijken apen veel op mensen: wij kunnen een hoop van ze leren. Een dagje in Apenheul is dan ook een onvergetelijke ervaring, die mensen bijblijft. We hopen dat gasten na een bezoek verwonderd zijn geraakt door de natuur en zelf een steentje willen bijdragen aan het behoud ervan.

2. Structuur en organisatie

Apenheul is een stichting met ideële doelstellingen. Het bestuur wordt gevormd door een eenhoofdige statutaire directie. De Raad van Toezicht ziet toe op het beleid en de uitvoering.

Gelieerd aan Apenheul is Stichting Wereldnatuurhuis. Daarin is het gebouw de St@art ondergebracht. De algemeen directeur van Apenheul is tevens statutair directeur van Stichting Wereldnatuurhuis. De Raad van Toezicht van Apenheul houdt ook toezicht op deze stichting, waarmee de samenhang tussen beide stichtingen is gewaarborgd.

Apenheul heeft een Code of Governance die periodiek wordt besproken met de Raad van Toezicht. Zij heeft vastgesteld dat deze nog steeds voldoet. Helder bestuur en zorgvuldig toezicht geven ruimte aan inhoudelijk, integer en zakelijk presteren. Een duidelijke governance code biedt een normatief kader voor goed bestuur en toezicht in organisaties. In de code of governance wordt beschreven hoe wij als Apenheul onze governance hebben ingericht. Met deze code laten de verantwoordelijke bestuurder en toezichthouders van Apenheul ook aan de buitenwereld zien, wat zij onder goed bestuur verstaan en hoe zij dat hebben georganiseerd. Deze code is daarmee een leidraad voor onze bedrijfsvoering.

De Code of Governance is te vinden op de website op <https://apenheul.nl/over-ons/organisatie/algemene-informatie-apenheul>

Gevoerde Beleid

De strategie van Apenheul is vastgelegd in het vijf-jarenplan 'Apenheul daagt je uit', dat loopt tot en met 2025. Jaarlijks vertaalt het MT van Apenheul de strategie naar een jaarplan en begroting, die ter goedkeuring wordt voorgelegd aan de Raad van Toezicht.

Het beleid van Apenheul was er in het verslagjaar onverminderd op gericht voldoende particuliere en zakelijke bezoekers te ontvangen om zo een gezonde financiële positie te behouden. Apenheul streeft er naar om deze bezoekers – in het kader van de stichtingsdoelstellingen – een aangenaam en hoogwaardig “dagje dierentuin danwel evenement” te bieden, met goede educatieve aspecten op het gebied van natuur en duurzaamheid, om zo de liefde voor de natuur bij de gasten te vergroten.

Daarnaast is Apenheul verder gegaan met het vinden van sponsors en donateurs om daarmee een derde bron van inkomsten voor het park te genereren. Stichting Apenheul Primate Trust (hierna: Apenheul Natuurbehoudfonds) is een aan Apenheul gelieerde stichting. De Raad van Toezicht van Apenheul vormt niet langer het bestuur van de stichting, maar is nu meer op afstand toezichthouder geworden. Het

bestuur wordt nu gevormd door de directeur van het Apenheul Natuurbehoudfonds. Hiermee is de governance vergelijkbaar geworden aan die van Apenheul. De stichting heeft een eigen directeur, die wordt betaald door Apenheul en die dus rechtstreeks verantwoording aflegt aan dezelfde Raad van Toezicht als die van Apenheul. Daarmee is de samenhang tussen beide stichtingen geborgd. Apenheul en Apenheul Natuurbehoudfonds hebben beide een ANBI status.

Raad van Toezicht

Onderstaand de Raad van Toezicht in het verslagjaar 2023.

Rvt	Functie	Benoeming	Herbenoembaar	Aftreden op
O. Prinsen	Voorzitter	2017	2026	01-01-2029
L. Sterck	Lid	2015	2024	01-01-2027
G. Hop	Lid	2018	2024 / 2027	30-10-2030
F. Verstappen	Lid	2019	2025 / 2028	23-04-2031
H. vd. Meer	Lid	2020	2026 / 2029	15-12-2032

Medewerkers

In 2023 waren er 105 medewerkers in dienst bij Apenheul. Gemiddeld over het verslagjaar is dit 71 fte.

Naast deze medewerkers hebben we voor onder andere onze afdelingen dierverzorging, horeca, bezoekersservice, de souvenirwinkel, parkdienst en banqueting ook in 2023 heel veel uitzendkrachten ingehuurd.

En tenslotte waren er 83 vrijwilligers die zich in 2023 hebben ingezet voor de organisatie.

Management Team

Binnen Apenheul is de algemeen directeur (Roel Welsing) eindverantwoordelijk voor de gehele bedrijfsvoering en rapporteert aan de Raad van Toezicht. Hij is tevens onbezoldigd directeur van Stichting WereldNatuurHuis.

Het MT bestaat uit de algemeen directeur en vijf andere leden. Het MT heeft de operationele verantwoordelijkheid voor het bedrijf en overlegt in principe tweewekelijks. In deze vergadering vindt de besluitvorming met betrekking tot de aansturing en de ontwikkeling van de organisatie plaats.

De algemeen directeur richt zich met name op de ontwikkeling van Apenheul en haar medewerkers, haar stakeholders en de lange termijn.

Voor het positioneren en verkopen van het park is de Manager Marketing en Communicatie (Miriam Heinsbroek) verantwoordelijk. Zij stuurt de afdelingen Marketing, Communicatie en PR en Fondsenwerving aan. In 2023 is een hoofd Fondswerving aan de slag gegaan om deze bron van inkomsten te vergroten.

De Parkmanager (Erwin Cheizoo) is er met zijn teams voor verantwoordelijk dat onze zakelijke en particuliere gasten een onvergetelijke dag hebben. Hij stuurt de afdelingen Congressen en Evenementen, Hospitality (Horeca, Banqueting, Shop, Bezoekersservice) en Technische dienst aan.

De afdeling Zoölogie (Dierverzorging, Kennis en Onderzoek) wordt aangestuurd door de Zoologisch Manager (Thomas Bionda). De afdeling richt zich op de verzorging van de dieren en op de bijdrage die Apenheul levert aan onderzoek, natuurbeschermingseducatie en soortbehoud. Hij is tevens verantwoordelijk voor de organisatie van vrijwillige gidsen.

Per augustus 2023 is de huidige Manager Mens en Organisatie (Tamara Tielen) gestart. Zij is verantwoordelijk voor het gehele personeelsbeleid van Apenheul. In augustus heeft zij de vorige Manager Mens en Organisatie opgevolgd. Er heeft een goede overdracht plaatsgevonden.

De Manager Financien en Bedrijfsvoering (Kasper Keizer) stuurt de afdelingen Administratie, Projectmanagement en ICT aan. Zij ondersteunen de overige afdelingen bij hun werkzaamheden.

Ondernemingsraad

Apenheul heeft een Ondernemingsraad, bestaande uit vier gekozen leden, die zes keer per jaar overleg heeft met de directie en de Manager Mens en Organisatie.

Apenheul Natuurbehoudfonds

Apenheul Natuurbehoudfonds (ANF) wordt geleid door een eigen directeur (Iris de Winter), met specialistische kennis op het gebied van natuurbehoud. Zij is in dienst bij Apenheul. Daarnaast vormt een aantal medewerkers van Apenheul een werkgroep die de directeur ondersteunt. Wij denken hiermee nog beter invulling te kunnen geven aan onze ambitie om natuurbehoud te vergroten.

3. Onze dieren

In Apenheul dragen we actief bij aan het behoud van apensoorten in dierentuinen én in het wild. De dieren die je in Apenheul ziet (onze diercollectie) zijn uniek in de wereld. Bovendien zijn ze essentieel om onze doelstellingen te realiseren. Dankzij de dieren in Apenheul kunnen wij bezoekers immers meer vertellen over hun soortgenoten en leefgebieden in het wild. Zo stimuleren we liefde en respect voor dieren en natuur en werken we heel concreet aan datgene waar Apenheul voor opgericht is; soortbehoud en natuurbeschermingseducatie.

Het houden van dieren brengt ook een verantwoordelijkheid met zich mee. Daarom stellen we onszelf constant de vraag: Waarom houden we de soorten die we in Apenheul hebben? We willen het houden van dieren nadrukkelijk ten dienste laten zijn aan onze missie. Daarnaast zijn we constant bezig met innovatie in het verbeteren van de manier waarop we voor de dieren zorgen.

Het jaar 2023 stond in het teken van de opening van een heel nieuw losloopegebied! Hierdoor voegen we niet alleen weer een extra verhaal toe aan ons park, maar verwelkomden we ook twee nieuwe loslopende apensoorten; de Noordelijke talapoinen en de West-Afrikaanse franjeapen. Het gebied is ontwikkeld met nog steeds dezelfde visie als die van Apenheul-oprichter Wim Mager 53 jaar geleden: apen die vrij rond kunnen lopen in natuurlijke gebieden. Dan gaan mensen pas ervaren hoe bijzonder het is en de liefde voor de dieren voelen. Dus ook ons nieuwe gebied is een ruim gebied met loslopende apen, waar bezoekers de apen dichtbij kunnen ontmoeten. Nog een keer die echte Apenheul-ervaring, voordat je het park verlaat en de wereld van de loslopende mens betreedt.

Transporten

Vrijwel alle soorten in Apenheul zijn onderdeel van de EAZA Ex Situ programma's (EEP'S). In het kader van deze populatiemanagement programma's (voorheen fokprogramma's), zijn er ook in 2023 weer diverse dieren van en naar Apenheul verhuisd. Zo zijn er o.a. vier West-Afrikaanse franjeapen, vier Noordelijke talapoinen en twee Afrikaanse sporenschildpadden naar Apenheul gekomen om het nieuwe gebied te bewonen. Daarnaast is nog een aantal andere dieren verhuisd naar Apenheul, bijvoorbeeld een bonobo vrouwtje en een mannelijke ringstaartmaki.

Tenslotte zijn we in 2023 op zoek gegaan naar een nieuwe gorillaleider. Bao Bao mag het gezien zijn leeftijd wat rustiger aan doen. Zilverrug Banjoko is daarom eind 2023 naar Apenheul gekomen. Beide zilverruggen hebben een eigen eiland en een gescheiden binnenverblijf om hun eigen groep te leiden.

Tegenover het ontvangen van nieuwe dieren staat ook het vertrek van o.a. een pudu, kroonmaki, zwarte brulapen, blauwoogmaki en twee groenvleugelara's. Met name het vertrek van de ara's was bijzonder, omdat hiermee ook de soort niet meer in Apenheul zichtbaar is.

Belangrijk om te weten dat er met deze diertransporten geen geld gemoeid is, op de transportkosten na. Ieder dier is 'onbetaalbaar' en daarom is lang geleden afgesproken dat alle dierentuinen die zijn aangesloten bij EAZA niet betalen voor dieren, maar deze belangeloos met elkaar uitwisselen in het kader van de populatiemanagement programma's.

Geboortes

In de populatiemanagement programma's wordt aangegeven welke individuen nakomelingen mogen krijgen en waarom. Soms zijn we genooddaakt anticonceptie in te zetten, omdat we niet voor alle dieren kunnen garanderen dat er plek is in andere dierentuinen zodra ze groot zijn. Op deze manier proberen we een genetisch gezonde populatie te behouden. Afgelopen jaar zijn er diverse jongen geboren. Onder meer de doodshoofdapen, berberapen, roodkruinmangabeys, grijspootdoeroecoeli's, rode brulapen, tweevingerige luiaards, keizertamarins, capibara's en berberapen zorgden voor nakomelingen. De geboorte van een roodrugbaardsaki, de eerste ooit in Apenheul en in Nederland, was dit jaar wel echt een heel bijzonder hoogtepunt!

Kennis en Onderzoek

De afdeling Kennis & Onderzoek houdt zich primair bezig met het realiseren van de missie van Stichting Apenheul; het stimuleren van liefde voor dieren en natuur. Dit doen we op verschillende manieren vanuit de verschillende rollen van onze dierspecialisten. Wetenschappelijk onderzoek is één van de fundamenten van Stichting Apenheul. Naast

dat we zelf onderzoek verrichten, faciliteren we ook fundamenteel en toegepast onderzoek van externe onderzoekers en werken we samen met diverse wetenschappelijke instituten en hogescholen. Hiermee leveren we een wezenlijke bijdrage aan het vergroten van onze kennis over de, veelal bedreigde, diersoorten in Apenheul. Dat is belangrijk, want mede door relatief kleine populaties in combinatie met vaak moeilijke omstandigheden voor onderzoek in het wild is die kennis vaak zeer schaars. Aanvullende studies zijn onmisbaar om antwoord te krijgen op vragen die we in het wild niet kunnen onderzoeken. Daarnaast is voor het optimaliseren van populatiemanagement, verzorging en dierenwelzijn blijvend onderzoek nodig. Daarmee dragen studies in en door Apenheul (in)direct bij aan het beschermen van dieren en hun leefgebieden. Apenheul biedt daarnaast een unieke omgeving voor studenten om hun vaardigheden te ontwikkelen. Hiermee versterken we liefde voor dieren en natuur bij gepassioneerde, toekomstige onderzoekers en dierentuinmedewerkers.

Onderzoek en Educatie

Ook in 2023 hebben we niet stil gezeten qua wetenschappelijk onderzoek. Verschillende studenten van de Universiteiten Utrecht, Leiden, Delft, en Wageningen hebben in Apenheul onderzoek gedaan, alsmede van Aeres Hogeschool. Ook hebben we dit jaar weer vele educatieve rondleidingen gegeven, hebben meer dan 1.000 kinderen een educatief lesprogramma gevolgd en zijn er gedurende het jaar diverse educatieve activiteiten in het park georganiseerd.

4. Bezoekers

Ontwikkelingen gedurende het boekjaar

Afgelopen jaar was weer het eerste “normale” jaar na de coronapandemie. Vanaf eind maart ging het park weer open en konden we de bezoekers ontvangen. Door het mindere weer in het voorseizoen bleef het aantal bezoekers achter t.o.v. begroot. De zomermaanden maakten dit meer dan goed en daardoor hebben we uiteindelijk een goed seizoen gehad.

De gemiddelde besteding per bezoeker was tevens weer wat hoger dan afgelopen jaren. Al met al hebben we een goed jaar gehad.

Positie Apenheul in de markt

Apenheul is en blijft één van de meest populaire dagattracties van Nederland. Apenheul staat op nummer 8 in de top 50 sterkste dagattractiemerken in Nederland. We zijn een plek gestegen ten opzichte van 2022 en zijn de 2e dierentuin na Beekse Bergen (bron: Brand Alchemy™, Beerda 2023) In hetzelfde onderzoek eindigt Apenheul zelfs op een 4^e plek onder de meest ontspannende dagattracties. Hiermee is Apenheul ook het sterkste dagattractiemerk van de provincie Gelderland. Terwijl de hele dagattractiemarkt licht onder druk staat, blijft de merkkracht van Apenheul in 2023 op peil.

Om de sterke merkpositie te behouden te midden van de dagattracties van Nederland en te vertalen naar daadwerkelijk bezoek is het belangrijk om Apenheul in de mindset van de doelgroep te blijven positioneren als uniek, creatief, sympathiek en gedurfd en de urgentie tot bezoek te verhogen door het aanbieden van leuk en ontspannend aanbod en activiteiten.

Resultaten eigen verkoop en acties

Het seizoen 2023 werd gestart met een exclusief openingsweekend in samenwerking met een actiepartner. Helaas ontvingen we door het slechte weer minder bezoekers dan verwacht. Het weer bleek in het hele seizoen zeer bepalend voor de bezoekersaantallen. Door hoge temperaturen in juni en veel regen in juli en de herfstvakantie kwamen er minder bezoekers dan begroot. Gelukkig heeft augustus nog veel bezoekers gebracht en ook in september hebben we door een mooie nazomer nog veel bezoekers ontvangen.

In onze webshop kochten bezoekers een kaartje op dag en tijd. Per tijdslot werden variabele prijzen aangeboden. Zo kon de bezoeker altijd een voordelige dag en prijs kiezen voor een bezoek aan Apenheul. Hiermee bleef het mogelijk te sturen op capaciteit en daarmee een zo optimaal mogelijke beleving voor de bezoekers. In verband met opgelegde beperkingen door de gemeente in parkeervoorzieningen rondom Apenheul hebben we op bepaalde dagen helaas onze bezoekerscapaciteit moeten verlagen, wat ten koste is gegaan van het resultaat. Uiteindelijk is het aantal bezoekers op ruim 509.000

uitgekomen, waarvan het aantal bezoekers dat een kaartje kocht uitkwam op 457.000. Dit is ca. 5% meer zogenaamde losse betalende bezoekers dan in 2022 (435.000) en weer op het niveau van voor corona (2019: 465.000).

Om de bezoekersaantallen te stimuleren hebben we via onze eigen verkoopkanalen ingezet op prijspromotie in de vakanties. Ook zijn de samenwerkingen met actieparters weer ingezet, waaronder een grote actie in het hoogseizoen met een landelijke retailer. Hierdoor hebben we een groot bereik gecreëerd en veel gezinnen met jonge kinderen in ons park ontvangen. In 2023 heeft zo'n 40% van de bezoekers een kaartje via onze eigen webshop gekocht.

Seizoenkaarthouders

In het najaar van 2022 zijn we gestart met de verkoop van de seizoenkaarten voor 2023. De ambitie om te groeien in het aantal seizoenkaarten is gerealiseerd. Voor het seizoen 2023 hebben we 16.218 seizoenkaarten verkocht (dat is 88% meer dan in 2022). Deze kaarthouders bezochten Apenheul gemiddeld zo'n 2,6 keer. Door te laten zien dat er 'altijd wat te beleven is' in Apenheul willen we onze seizoenkaarthouders vaker ontvangen in het park. Seizoenkaarthouders zijn ambassadeurs voor Apenheul en we zijn blij dat zij ons zo vaak bezoeken en betrokken zijn bij ons park.

Fondsenwerving

We willen met fondsenwerving een extra inkomstenbron voor Stichting Apenheul genereren.

We zijn heel blij met onze Vrienden die ons iedere maand financieel steunen. Zij dragen Apenheul een warm hart toe en wij hopen hen nog lang als ambassadeur aan ons verbonden te houden. We hadden er eind 2023 zo'n 420. Niet alleen onze Vrienden hebben ons gesteund afgelopen jaar. Via diverse donatiemogelijkheden op de website en in de webshop is er ruim € 8.000 gedoneerd. En ook sponsors en zakelijke partners zijn betrokken bij onze missie en steunden ons met donaties in geld en goederen voor het park of de dieren.

Vanuit onze samenwerking met de VriendenLoterij ontvingen wij over 2023 een mooie bijdrage van € 426.182 dankzij de deelnemers die geormerkt meespelen voor Apenheul. Een deel van dit bedrag hebben wij gebruikt voor ontwikkeling van het nieuwe losloopgebied. Het overige deel van het bedrag gaan wij gebruiken voor de ontwikkeling van ons nieuwe gorillagebied.

In 2023 is het adoptieprogramma 'Adopteer een aap'. Hiermee is het mogelijk om een van de zes geselecteerde apen in Apenheul symbolisch adopteren.

Met een adoptie kan iedereen Stichting Apenheul steunen in het uitdragen van haar missie: het stimuleren van liefde voor dieren en natuur. De inkomsten uit dit programma gebruikt Stichting Apenheul voor het ontwikkelen van duurzame verblijven en nieuwe leefgebieden voor de apen in het park en voor onderzoek. Bovendien gaat een deel van de inkomsten van Stichting Apenheul naar de bescherming van apen in het wild.

Activiteiten en campagnes

Gedurende het gehele seizoen hebben we via onze eigen kanalen onze volgers geïnformeerd en geïnspireerd met informatie over ons park, onze activiteiten, onze inzet voor natuurbehoud, het nieuwe adoptieprogramma en onze duurzame initiatieven. Het nieuw geopende losloopgebied met twee nieuwe apensoorten kwam steeds terug in de communicatie. Een gebied waar de verwondering voor de dieren en de natuur centraal staat. Een unieke ervaring waar bezoekers voor naar het park kwamen.

Een bijzondere gebeurtenis was de opening van dit nieuwe losloopgebied. Sterrin Smalbrugge (ecoloog, herpetoloog, schrijfster en presentatrice) en directeur Roel Welsing openden het nieuwe gebied officieel op 21 juni 2023 samen met schoolkinderen uit Apeldoorn. Zij plantten een boom en droegen daarmee bij aan de natuur en het leefgebied van de nieuwe apensoorten in ons park. Een mooie boodschap die door diverse media werd opgepakt.

Om in de periodes waarin de meeste gezinnen met kinderen een dagje uit plannen weer goed onder de aandacht te zijn hebben we in de vakantieperiodes campagnes ingezet op online kanalen, radio en tv (in de zomervakantie). De commercial van 2022 hebben we opnieuw ingezet omdat het avontuurlijke karakter van ons park goed naar voren komt. Er zijn nieuwe video's gemaakt voor de zomeractiviteit Expeditie Na-aap en het nieuw geopende gebied met twee nieuwe loslopende apensoorten voor campagnes op televisie en online. Naast de inzet van eigen campagnes hebben we een mooi bereik gerealiseerd door kaartverkoop met een aantal partners, waaronder Talpa en Albert Heijn.

Duitse markt

Ook in 2023 hebben we ons vooral gefocust op de Nederlandse markt. Natuurlijk zijn we wel zichtbaar gebleven op onze Duitse kanalen door het delen van leuke weetjes en nieuwtjes. En de persberichten en online campagnes hebben we ook in Duitsland aangeboden. Ook in het park hebben we altijd aandacht gehouden voor onze Duitse bezoekers. We zijn gegroeid in het aantal Duitse gasten. Een mooie basis om op verder te bouwen.

Online communicatie

We groeien nog steeds op onze social media kanalen. Onze betaalde campagnes waren dankzij optimalisatie nog effectiever met meer conversies (tickets en seizoenkaartverkoop) en lagere kosten dan in 2022. Ook organisch, dus niet-betaald, bereiken we mooie resultaten via met name Facebook, Instagram en LinkedIn. Afgelopen jaar plaatsten we zo'n 150 social posts. Vooral video's scoren goed op bereik en interactie en worden door onze volgers goed gewaardeerd. In totaal ontvingen we 9.989 reviews via Facebook met een gemiddelde score van 4.3 van de 5 sterren. 17.400 personen hebben Apenheul beoordeeld via Google reviews met gemiddeld 4.4 van de 5 sterren. Een ander belangrijk online middel is onze nieuwsbrief. We gebruiken deze om onze

nieuwsbriefabonnees, seizoenkaarthouders en adoptanten het hele jaar te informeren over dierennieuws, ontwikkelingen en (vakantie)activiteiten in Apenheul. Op dit moment hebben we 43.000 nieuwsbriefontvangers. In 2023 hebben we een nieuwe webshop live gezet. Het ontwerp is gebruiksvriendelijker.

In Apenheul is altijd wat te beleven!

In Apenheul is altijd wat te beleven! Zo sta je niet alleen oog in oog met loslopende apen (dat is natuurlijk al een belevenis op zich), maar maak je je dagje uit nog onvergetelijker met onze unieke activiteiten. Dit kon je in 2023 allemaal beleven:

NAAAP laat zich nog meer zien

NAAAP was de afgelopen twee seizoenen al te zien op de speurkaart en op diverse bordjes in het park. Ook afgelopen seizoen was de speurkaart weer enorm succesvol en werden er veelvuldig na-aap opdrachten gedaan. NAAAP liet nog meer van zich zien doordat er nu ook een filmpje over hem of haar is gemaakt. Dit filmpje kunnen kinderen online bekijken en er is een groot scherm bij de Apegaap voor NAAAPs filmpje ingericht. Wegens groot succes gaan we nog wat meer filmpjes maken om NAAAP nog beter en leuker te kunnen laden.

Om het speuren nog leuker te maken was er ook een nieuwe speurtas ontwikkeld met de geheimcode van NAAAP, een loep en een bidon. Met deze bidon kon je bij het nieuwe wonderlijke watertappunt magisch water tappen. Ook kreeg NAAAP een mooie rol tijdens de kinderactiviteiten.

Veel extra kinder activiteiten in de vakanties

In 2023 hadden we in de mei-, Zomer- en herfstvakantie activiteiten onder de naam Expeditie Na-aap. Gidsen gaven na-aap workshops aan kinderen en lazen voor uit het boek van NAAAP. Ook was er straattheater met Emma en Koen: zij gaven een spetterende show over het mysterie van NAAAP.

Ook konden kinderen zich laten schminken als een aapje en kinderen konden stickers verdienen als ze meededen aan deze activiteiten. Dit jaar werd ook evenementenlocatie Kambizuri naast het plein van de Apegaap ingezet als locatie voor deze activiteiten.

Yoga bij de orang-oetans

Onder de lenige leiding van Iris de Winter, yoga-instructrice en directeur van het Apenheul Natuurbehoudfonds, organiseerden we elke maand een yogales bij de orang-oetans. Aansluitend op de les kregen de deelnemers een rondleiding door het park met uitleg over onze projecten voor de dieren in het wild. De opbrengst van deze yogalessen gaat dan ook naar het Apenheul Natuurbehoudfonds.

Ontbijten voor opening van het park

Op diverse zondagen kon je al voor opening van het park genieten van een heerlijk, luxe ontbijt. Dit seizoen georganiseerd bij de evenementenlocatie Kambizuri. Na het ontbijt kon je als deelnemer getuige zijn van het naar buiten gaan van de ringstaartmaki's, wat door de diervverzorgers met een praatje werd omlijst.

Lezingen

Het afgelopen seizoen organiseerden we maar liefst 4 lezingen. De wereldberoemde primatoloog Frans de Waal trapte eind maart af en hield een prachtige lezing over de overeenkomsten van mensen en apen in een uitverkocht auditorium. In juni gaf plastic soup surfer Merijn Tinga een enthousiaste en interessante lezing over zijn avonturen en kijk op duurzaamheid en in de zomer was het de beurt aan gedragsbioloog Patrick van Veen, bekend van het programma Married at First Sight. Hij gaf een imponeershow over de liefde en hoe dit zit bij apen. Wat kunnen we van elkaar leren? Fotografe Sasha de Boer hield een inspirerende lezing in het najaar en liet fantastische foto's zien en gaf haar kijk op wat zij van de natuur en mensen die dichtbij de natuur staan heeft geleerd.

Apenheul ontwaakt tijdens ochtendrondeleiding

In het hoogseizoen kon je op zaterdagochtend een bijzondere rondleiding bijwonen: nog voordat het park open ging voor bezoekers, kon je deelnemen aan deze rondleiding om de stilte en de natuurgeluiden van het park te ervaren. Ook gingen de halfapen naar buiten tijdens de rondleiding; een heel bijzonder moment. Deze rondleiding organiseerden wij speciaal voor volwassenen en oudere kinderen.

Help de diervverzorgers

Natuurlijk hebben we ook aan de kinderen gedacht: we hadden in 2023 een nieuw programma en kinderen konden onder de enthousiaste begeleiding van gidsen het eten van de apen bereiden. Vervolgens gingen zij dan de apengebieden in om samen met de diervverzorgers het eten aan te bieden aan de apen. Na afloop kregen zij een diploma en nog een goodiebag met wat lekkers. Dit kinderarrangement was een groot succes en was al snel voor het hele seizoen volgeboekt.

Apenheul exclusief

In 2023 hebben we één ochtend ons park exclusief verhuurd aan een organisatie. Zij kregen een prachtig op maat gemaakt programma waardoor hun medewerkers met hun families een exclusieve ochtend tussen de apen konden beleven.

Congressen en evenementen

Naast dat je als dagbezoeker ons park kan bezoeken organiseren we ook (zakelijke) congressen en evenementen. In onze unieke congres- en vergaderlocaties midden in de natuur hebben we in 2023 een indrukwekkend aantal van 172 evenementen gehouden, waarmee we een totaal van 16.716 gasten hebben bereikt.

Door middel van het inzetten van onze eigen Apenheul-experts delen we op deze evenementen onze kennis op een luchtige en leerzame manier, met natuurlijk apen als inspiratiebron.

5. Apenheul Natuurbehoudfonds

Een belangrijke motivator voor veel medewerkers en vrijwilligers van Apenheul is de impact die we maken op het gebied van natuurbehoud. Met het Apenheul Natuurbehoudfonds (ANF) geeft Apenheul invulling aan haar ambitie om de natuur te behouden voor toekomstige generaties. De projecten op het gebied van natuurbehoud zijn ingedeeld op basis van vier pijlers: educatie, natuurherstel, natuurbescherming en onderzoek. ANF is een onafhankelijke stichting met een Raad van Toezicht. Sinds 2019 is Iris de Winter aangesteld als directeur van ANF. Zij is een gepromoveerd primatoloog en assistent professor Conservation aan de Universiteit van Utrecht. Ze overlegt met de ANF-werkgroep over ANF en heeft afgelopen jaar een Raad van Advies ingesteld.

In 2023 heeft het Apenheul Natuurbehoudfonds aanzienlijke vooruitgang geboekt in het vervullen van haar missie om de natuur te behouden. Enkele mooie resultaten zijn:

- het herbebossingsprojecten Seeds of Hope in Madagascar, waarbij duizenden bomen werden geplant,
- het educatieproject Pacha Puyu in Peru, rondom het leefgebied van de geelstaartwolaap.
- het onderzoeksproject aan gorilla's in Republiek Congo heeft waardevolle inzichten opgeleverd die zullen bijdragen aan de bescherming van deze dieren in het wild. Ook kunnen we deze inzichten gebruiken om het welzijn van de gorilla's die ex situ leven te verbeteren het translocatieproject van bamboemaki's heeft bijgedragen aan het behoud van deze kwetsbare soort.
- in september was het tweede Charity Dinner een succes. De volledige opbrengst ging naar het bestrijden van branden in het leefgebied van orang-oetans in Borneo.

Kijkend naar de toekomst, zal ANF haar impact blijven vergroten. We streven naar de uitbreiding van educatieve programma's, het lanceren van nieuwe natuurherstelprojecten en het intensiveren van onze inspanningen op het gebied van natuurbescherming en onderzoek. We willen een blijvende impact maken op het behoud van biodiversiteit. Onze dank gaat uit naar de toegewijde medewerkers, vrijwilligers en donateurs die ANF hebben gesteund in 2023. Hun betrokkenheid en inzet zijn onmisbaar in onze inspanningen de natuur te beschermen.

In 2023 heeft het ANF bijgedragen aan de volgende projecten:

Eigen projecten

Educatie

- 1 Pacha Phuyu (Peru)
- 2 My Rainforest My World (Madagascar)

Natuurherstel

- 3 Seeds of Hope (Madagascar)

Natuurbescherming

- 4 Meerkatten Tchimpounga JGI (Congo)
- 5 Orang-oetan (Borneo)
- 6 Paco Pacífico (Nicaragua)

Onderzoek

- 7 Gorilla-project (Congo)
- 8 Gaia-liNc Spidermonkey (Peru)
- 9 ANF-studiebeurs (Madagascar en Indonesië)

EOP-projecten

- 1 Bonobo's (Congo)
- 2 Orang Oetan (Borneo)
- 3 Kroonsifaka (Madagascar)
- 4 Blauwoogmaki's (Madagascar)
- 5 Gibbons (Laos)
- 6 San Martin titi (Peru)
- 7 Lion tamarins (Brazil)

6. Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen

Algemeen

Apenheul heeft als missie om liefde voor dieren en natuur te stimuleren bij onze gasten. Binnen én buiten Apenheul. We werken wereldwijd aan natuurbehoud en ondernemen zo duurzaam mogelijk.

We bieden honderdduizenden particuliere en zakelijke bezoekers een inspirerend evenement of een aangename mogelijkheid tot vrijetijdsbesteding. Daarbij spannen we ons in om (voor zover mogelijk in een dag) een transformatie te bewerkstelligen naar meer bewondering en liefde voor de natuur en dieren, een bijdrage aan natuurbehoud en besef van de noodzaak tot duurzame omgang met natuur en milieu.

Wie anderen oproept om zorgvuldig met de natuur om te gaan, moet daarin vanzelfsprekend zelf voorop willen lopen. Het werken aan de verduurzaming van de eigen bedrijfsvoering is nooit af en vraagt continu om aandacht. Daartoe is onder andere een Greenteam ingesteld, dat bestaat uit medewerkers van diverse afdelingen, de Parkmanager en de Algemeen Directeur. De aanbevelingen die dit team doet, worden regelmatig in MT-vergaderingen geagendeerd en bekrachtigd. De aanbevelingen hebben betrekking op alle aspecten van de bedrijfsvoering.

Milieuaspecten

In 2023 zijn we aangesloten bij de Milieubarometer. De Milieubarometer helpt organisaties om hun Co2-footprint in kaart te brengen. Dit geeft ons inzichten om zo optimaal en effectief mogelijk te kunnen verduurzamen. Mede hierdoor hebben we onze Co2 uitstoot kunnen verminderen met 11% t.o.v. 2022.

In Apenheul vindt geen productie plaats en er is in dat opzicht dus geen grote sprake van belasting voor het milieu. Daarbij dient wel te worden aangegeven dat het overgrote deel van de bezoekers per auto naar Apenheul komt. Jaarlijks bespreken we met de gemeente en de beheerder van de parkeerplaats Accres hoe het openbaar vervoer gebruik verbeterd kan worden en het autogebruik milieuvriendelijker.

De verwarming en ventilatie ten behoeve van dierverblijven, kantoren en het bereiden van horecaproducten vergen aanzienlijke hoeveelheden gas en elektriciteit.

Alle nieuwbouw wordt niet meer op het gasnet aangesloten en dusdanig geïsoleerd dat er voor de verwarming een minimale energiebehoefte is. Naast nieuwbouwprojecten, kijken we ook kritisch naar ons huidige gebruik. We hebben afgelopen jaar door verschillende maatregelen te treffen ons gasverbruik met 11% kunnen terugbrengen. Daarnaast zijn we gestart om geleidelijk zoveel mogelijk van onze gebouwen en verblijven om te zetten van gasverwarmd naar elektrisch verwarmd.

Op de dienstparkeerplaats van Apenheul staat een carport met zonnepanelen, die in ongeveer een tiende van het totale verbruik van ons park voorziet. De komende jaren gaan we op meer plekken (waaronder op De St@art) zonnepanelen plaatsen om nog meer zelf op te wekken. Het resterende in te kopen gas en stroom komen van Pure Energie. Beide zijn volledig groen.

Afvalstromen met betrekking tot dierlijke bijproducten (mest en dergelijke), horeca- en andere verpakkingen en overige bedrijfsactiviteiten worden tot een minimum beperkt en volgens de geldende normen afgevoerd.

Apenheul is daarnaast continu bezig haar aanbod aan gasten te vergroenen. We verkopen steeds meer biologische en fairtrade producten en ook hulpmiddelen zijn steeds groener. Zo werken we in onze horeca samen met Farm Fields: een lokale, biologische boerderij en slagerij met veel circulaire toepassingen. Voor onze dienstkleeding werken we samen met MUD jeans en Schijvens: twee toonaangevende bedrijven in de circulaire economie.

Sociale aspecten

Bij Apenheul staan kernwaarden als gastvrij, sprankelend en vooruitstrevend hoog in het vaandel. Medewerkers bij Apenheul spelen een belangrijke rol in het vertalen van deze kernwaarden naar de praktijk. Hiervoor is een goed werkklimaat van belang. Apenheul laat sinds 2017 periodiek medewerkerstevredenheidsonderzoek uitvoeren. Dit heeft als doel de goede punten te behouden en de ontwikkelpunten op te pakken. Het laatste onderzoek vond eind 2021 plaats. De uitkomst van het onderzoek was over het algemeen zeer positief en goed voor de verkiezing tot Beste Werkgever als onderdeel van World-class Workplace.

Het werkklimaat is belangrijk voor zowel de vaste medewerkers als ook voor de grote groep flexibele krachten. Een goede samenwerking met uitzendpartijen is daarom cruciaal. Apenheul werkt met een inhouse uitzendbureau om zo goed de verbinding te houden met de flexibele krachten en het uitzendbureau. Apenheul vindt de binding met de uitzendkrachten van groot belang en wil graag dat flexkrachten meerdere seizoenen komen werken. Door te kiezen voor één bureau dat nagenoeg dezelfde kernwaarden hanteert als Apenheul, kunnen we de kwaliteit en de cultuur die we nastreven eenvoudiger gelijk trekken. Gezien de krapte op de arbeidsmarkt zet het uitzendbureau, samen met Apenheul, extra in op de binding met de flexibele krachten door o.a. nog meer aandacht te besteden aan de onboarding, de begeleiding tijdens eerste werkdagen en de verbinding van de medewerkers onderling.

Medewerkers en vrijwilligers geven samen met de dieren invulling aan wat Apenheul is. Om daar regelmatig bij stil te staan wordt er iedere maand in Apenheul een zogenaamde Missie Meeting gehouden. In die bijeenkomst staan we stil bij 'waarom we de dingen doen die we doen', de essentie van Apenheul.

Apenheul is meer dan een leuk dagje uit. We willen een actieve bijdrage leveren aan een inclusieve samenleving en werken daarom samen met het Thomashuis (een woonvoorziening voor mensen met een verstandelijke beperking). Bewoners van het Thomashuis werken periodiek in Apenheul en maken bijvoorbeeld de buttons voor ANF. Andere (lokale) maatschappelijke stichtingen met wie wij samenwerken zijn Stichting Da Capo, die migrantenvrouwen ondersteunt, en Stichting Present, die mensen die het moeilijk hebben in staat stelt om een dagje uit te ervaren.

Via partners als Stichting Present en Leergeld Apeldoorn-Voorst biedt Apenheul vrijkaarten aan en worden mensen die het minder makkelijk hebben in staat gesteld om het park te bezoeken.

De ontwikkeling van jongeren past ook goed bij de doelstellingen van Apenheul. Apenheul biedt waar mogelijk stage- en leertrajecten aan bij onder andere de afdelingen Dierverzorging, Mens & Organisatie en Kennis & Onderzoek. Met Jongeren op gezond

gewicht (JOGG) werken we samen om kinderen te leren over het belang van goede voeding en beweging.

Apenheul streeft een goede relatie na met haar bureaus en de gemeente Apeldoorn. Wijkbijeenkomsten worden bezocht, we doen mee aan Burendag, waarbij alle bureaus worden uitgenodigd en nieuwe bewoners in Apeldoorn ontvangen een seizoenkaart. Daarnaast bieden we alle groep 6-en van Apeldoorn jaarlijks gratis een lesprogramma en toegang tot het park aan.

Toegankelijke Recreatie

Apenheul wil graag een toonaangevend dierenpark zijn, niet alleen voor onze dieren en voor onze medewerkers, maar ook voor onze bezoekers. Toegankelijkheid voor iedereen, dus ook voor mensen met een beperking, hoort daar bij.

Op 1 februari 2023 hebben we samen met 17 andere partijen de handen ineen geslagen voor een nog toegankelijker Apenheul. Met dit inclusiepact 'Apenheul: Natuurlijk Gastvrij!' worden heel praktische toezeggingen gedaan die leiden tot een nog betere toegankelijkheid voor bezoekers met een beperking.

Een groot deel van deze verbeterpunten is in de loop van het jaar al opgepakt of staat op de planning. Zo maken we aanpassingen in het park en op onze website die een groot verschil maken voor verschillende bezoekers.

Financiële aspecten

In 2023 werden geen bijzondere bijdragen geleverd aan afnemers, toeleveranciers en overheid. Apenheul heeft een schenking aan ANF gedaan van € 40.000.

7. Financiële ontwikkelingen

Omzet

De omzet van Apenheul kwam in 2023 uit op € 11,7 miljoen (in 2022: € 10,3 miljoen). De begroting van € 12,4 miljoen is niet behaald.

De omzet van Apenheul bestaat vooral uit omzet vanuit het park (entreetickets en horeca- en shopbestedingen). De lagere omzet t.o.v. begroot heeft voornamelijk te maken met de gemiddelde omzet per bezoeker.

Eenzijds zijn de gemiddelde entreeopbrengsten per bezoeker lager uitgevallen dan begroot en anderzijds hebben de bezoekers gemiddeld minder besteed in het park.

Naast de omzet vanuit het park genereert Apenheul ook omzet uit evenementen en congressen. Afgelopen jaar is hier circa € 200.000 meer omzet uit behaald dan begroot.

Netto resultaat

Het netto resultaat kwam in 2023 uit op € 365.873 (in 2022: € 442.747). Ondanks dat de omzet lager is dan begroot is het resultaat hoger dan begroot (€ 47.000).

De kosten over 2023 zijn lager dan begroot. Grotendeels zit dit in de inkoopkosten vanuit de horeca en de evenementen en congressen. Maar ook de personeelskosten, afschrijvingslasten en overige bedrijfskosten zijn lager dan begroot.

Dat het jaar zo positief is afgesloten wordt ook mede veroorzaakt door een correctie (€ 220.000) van de kosten die zijn betaald aan de Gemeente Apeldoorn in de jaren 2020 en 2021. Destijds is vanuit de dienstverleningsovereenkomst met de gemeente een vaste vergoeding betaald door Apenheul voor bezoekersbegeleiding. In deze jaren heeft Apenheul minder bezoekers mogen ontvangen en afgelopen jaar heeft de gemeente de betreffende kosten gecorrigeerd.

Consolidatie

In verband met de onderlinge afhankelijkheid en de gelijke samenstelling van het bestuur en de Raad van Toezicht, vindt er een consolidatie plaats met Stichting WereldNatuurhuis.

Balansverhoudingen

Apenheul heeft de afgelopen jaren een gezonde financiële basis voor de toekomst weten te leggen. De liquiditeit op geconsolideerd niveau, uitgedrukt als verhouding vlottende activa gedeeld door de vlottende passiva (de current ratio), is in 2023 toegenomen ten opzichte van eind 2022 (van 3,17 naar 4,46). Apenheul beschikt over een solide liquiditeitspositie.

De solvabiliteit, bepaald door het eigen vermogen te delen door het totale vermogen, is

licht gestegen ten opzichte van 2022 en bedraagt 62% (in 2022: 59%). Dit percentage ligt ruim boven de veel gehanteerde generieke norm van 30%.

Kasstromen en financieringsbehoeften

In 2023 komt de totale netto kasstroom uit op € 720.000 positief (in 2022 € 95.000). Dit wordt veroorzaakt door de volgende activiteiten.

In 2023 is sprake van een positieve kasstroom uit operationele activiteiten (€ 1,4 miljoen).

Door de investeringen is sprake van een negatieve kasstroom uit investeringsactiviteiten (€ 500.000).

Doordat we op de leningen € 150.000 hebben afgelost is sprake van een negatieve kasstroom uit financieringsactiviteiten.

Onderhoud en investeringen in het park

Jaarlijks gaat een aanzienlijk deel van onderhoud en investeringen naar onze dieren. Verblijven worden aangepast, klimstructuren vernieuwd, meer voorzieningen voor daglicht in de verblijven gecreëerd, etc. etc.

Afgelopen jaren bestond het grootste deel van de investeringen uit de ontwikkeling van het nieuwe uitgangsgedrag. Een groot deel hiervan was in 2022 al gerealiseerd en het restant heeft in 2023 plaatsgevonden.

Naast deze investering hebben er in 2023 ook grote herstelwerkzaamheden plaatsgevonden in het Orang Oetan gebied.

Risico's en risicobeheersing

Binnen Apenheul wordt aandacht besteed aan risicomanagement. Periodiek worden de risico's geëvalueerd en worden nieuwe risico's geïdentificeerd en worden de beheersingsmaatregelen bepaald. Alle risico's worden opgenomen in een risico-matrix waarin onder meer bepaald is wat de kans en de impact van de risico's zijn en wat de mitigerende maatregelen zijn die genomen worden.

In 2023 zijn geen aanpassingen in het risicomanagementsysteem doorgevoerd. Verzekerbare risico's worden verzekerd voorzover kosten en baten tegen elkaar op wegen. Voor onder andere brand- en bedrijfsschade zijn passende verzekeringen afgesloten. De risicobereidheid met betrekking tot dieren en personeel is laag. Dit is tevens terug te vinden in de risico-matrix.

Allereerst bestaat het risico dat het COVID-19 virus of een ander virus opnieuw leidt tot sluiting van het park of beperking in het aantal bezoekers. Daarbij bestaat ook het risico dat onze zakelijke markt omzet (opnieuw) wegvalt, indien maatregelen ertoe leiden dat geen evenementen meer mogelijk zijn. Het wegvallen van deze inkomsten leidt tot een grote druk op onze liquiditeit. Om dit risico te beheersen is gezocht naar een andere bron van inkomsten. Inmiddels hebben wij nieuwe inkomsten in de vorm van sponsoring en

donaties. Deze nieuwe inkomsten zijn echter nog onvoldoende om dit risico volledig af te dekken. Met de gemeente en provincie zijn daarom in het verleden gesprekken gevoerd over een lening. Deze is inmiddels in de vorm van een rekening-courant faciliteit verstrekt door de gemeente Apeldoorn. Tot op heden heeft Apenheul hier geen gebruik van hoeven maken. Aanvullend kijken wij continue kritisch naar onze kosten en investeringen en grijpen wij indien noodzakelijk in.

In de afgelopen jaren is veel aandacht gekomen voor het onderhoud in ons park en is gewerkt aan een meerjaren onderhoudsplan. We krijgen steeds meer zicht en grip op de kosten die verbonden zijn aan het onderhoud. Op onderdelen in het park blijkt dat sprake is van achterstallig onderhoud. Een aantal van de dierverblijven is aan vervanging toe en soms blijkt deze vervanging eerder nodig dan verwacht. Zo is gebleken dat het verblijf van de Javaanse langoeren eerder dan gepland vervangen moest worden, net als het Apenboompad en het dak van het gebouw De St@art. Dergelijke investeringen vallen buiten ons reguliere investeringsbudget. Op basis van het voorgaande bestaat het risico dat wij met onverwacht hoge onderhoudskosten worden geconfronteerd. Wij proberen dit risico te mitigeren door het meerjaren onderhoud in kaart te brengen en preventief onderhoud uit te voeren. Daarnaast wordt beoordeeld of de investering op het moment noodzakelijk is of andere investeringen naar achter verschoven kunnen worden. Periodiek worden de investeringen door het Management Team besproken en beoordeeld en vindt waar nodig nog aanpassing van het beleid plaats.

Aangezien Apenheul een buitenattractie is, is een belangrijk risico de invloed van het weer op de bezoekersaantallen. Hoewel gedurende een heel seizoen vanzelfsprekend een afwisseling plaatsvindt van goed en slecht weer voor dierentuinbezoek, zit het risico er met name in, dat in een belangrijke periode het weer niet uitnodigt voor een bezoek, terwijl de kosten wel doorlopen.

Dit risico wordt zo goed mogelijk ondervangen met promotionele afspraken, die een verschillende afloopdatum kennen. Daarnaast worden in de belangrijkste periodes activiteiten georganiseerd die voor extra aantrekkingskracht zorgen. Ook de inzet op de zakelijke markt kan gezien worden als een dekking van het weersrisico. Deze activiteiten gaan immers gewoon door bij slecht weer.

Tenslotte is de inzet van seizoen- en flexkrachten, om de loonkosten zo variabel mogelijk te houden, een belangrijke maatregel om dit risico te mitigeren.

Een risico in de operationele activiteiten zit in de volledigheid van de opbrengsten van e-tickets die door derde partijen worden verkocht. Zulke partijen kunnen tickets die wel verkocht, maar niet gebruikt zijn, niet aan ons verantwoorden. Dit risico wordt ingedekt door te werken met professionele partijen met een goede interne organisatie en eigen externe accountantscontrole. Bovendien spreken wij altijd af dat onze externe accountant zelf een controle kan uitvoeren. Daarnaast hebben wij inzicht in verzilverde tickets.

Overigens is het risico niet bijster groot. Het gaat niet om veel tickets en het zou een gedegen opzet vergen voor de derde partij om hier misbruik van te maken.

De verkoop van tickets vindt steeds meer online plaats. Hierdoor neemt de afhankelijkheid van systemen toe. Bij het niet functioneren van ons scansysteem of een niet werkende internetlijn, kunnen kaarten niet gecontroleerd worden. Ook kunnen kaarten dan niet fysiek ingenomen worden, aangezien steeds meer kaarten via mobiele apparaten aangeboden worden. Een goede SLA en uitwijk mogelijkheden naar een mobiele internetverbinding zijn daarom van groot belang.

ICT vormt een steeds belangrijkere component in de ondersteuning van onze bedrijfsvoering. De risico's bij uitval en dergelijke zijn in kaart gebracht en opgenomen in het ICT beleid. Dit beleid wordt jaarlijks geactualiseerd. Gedurende het jaar is Apenheul niet geconfronteerd met IT-calamiteiten.

Een dagattractie moet blijven vernieuwen en dus investeren in haar ontwikkeling. Apenheul is daarbij afhankelijk van een bestemmingsplan, dat grenzen stelt aan de ontwikkelingsmogelijkheden van het park. Deze beperking betekent dat we bij nieuwe bouwplannen steeds scherp moeten kijken naar de beschikbare vierkante meters en wellicht minder snel kunnen ontwikkelen dan we soms willen.

De bouw kampt de laatste jaren met ondercapaciteit, waardoor kosten stijgen, ramingen steeds lastiger worden en überhaupt plannings onder druk staan door gebrek aan personeel. Apenheul kiest er bewust voor om in een vroeg stadium met leveranciers in gesprek te gaan, om zicht te houden op de kosten. Daarnaast willen we graag voor langere tijd zaken doen met leveranciers, wat ons een voordeel geeft in het bemensen van projecten.

Particuliere en zakelijke gasten willen graag zo dicht mogelijk bij de attractie parkeren. Apenheul is daarvoor sterk afhankelijk van de geboden parkeervoorziening aan onze gasten, die gemanaged wordt door de gemeente Apeldoorn. In de erfpacht overeenkomst die Apenheul heeft gesloten met de gemeente is opgenomen dat de gemeente zorg draagt voor voldoende parkeergelegenheid. In 2020 heeft de gemeenteraad van Apeldoorn ingestemd met het voorstel om een tijdelijke overloop parkeerplek voor de opvang op piekdagen om te zetten in een permanente parkeeroplossing. Daarnaast wordt door de gemeente geïnvesteerd in technologie om sneller en meer auto's kwijt te kunnen op de bestaande faciliteiten. We zijn continu met de gemeente in gesprek om dit risico te beperken. Voor 2023 en 2024 hebben we een nieuwe dienstverleningsovereenkomst gesloten met de gemeente Apeldoorn waarin mede is bepaald dat ze het efficiënt gebruik van de parkeervoorzieningen faciliteert zodat wij optimale bezoekersaantallen kunnen realiseren.

De tegoeden van Apenheul staan op een doelreserverekening bij Rabobank. Deze tegoeden worden onder andere aangewend voor de ontwikkeling van het park. Apenheul werkt met een Treasury statuut waarop door de Raad van Toezicht wordt toegezien. Het Treasury statuut geeft aan hoe wij met de beschikbare middelen omgaan en welk werkkapitaal wij willen aanhouden.

Stichting WereldNatuurHuis heeft een hypothecaire lening lopen bij Triodos Bank. Deze is gevestigd op De St@art, het gebouw voor zakelijke evenementen en kantoren. Een deel van dit gebouw is verhuurd aan derden. De lening is aangegaan op 6 november 2014. Dit betreft een annuïteitenlening met een rentevaste periode van 10 jaar. De looptijd van de lening is 35 jaar.

Ook voor afgelopen jaar verwachtten wij een krapte op de arbeidsmarkt. Met name gekwalificeerd personeel in de horeca is moeilijk te vinden. Ook het seizoenskarakter van het park en de congressen maakt het vinden van personeel moeilijker. Om dit effect te dempen en medewerkers meer zekerheid en jaarrond werk aan te bieden, wordt gekeken naar de mogelijkheden van het combineren van functies. Hier liggen in de toekomst ook kansen door het inzetten van personeel voor de zakelijke markt. Daarnaast worden er jaarrond allerlei activiteiten uitgevoerd om medewerkers aan ons te binden.

Wanneer wordt gekeken naar het frauderisico is de risicobereidheid laag. De kans op verlies van fysieke eigendommen door diefstal of fraude bij betalingsverkeer door personeel als gevolg van ontoereikende beveiliging, controle en/of dialoog is aanwezig, echter de financiële impact hiervan is laag. Toch willen we hier geen risico's in lopen. Een aantal operationele mitigerende maatregelen zijn bijvoorbeeld een goede voorraadregistratie door middel van structureel balansen en geen gelegenheid creëren door middel van toenemende bewustwording (leidinggevende maakt het bespreekbaar). Daarnaast hanteren we op allerlei gebieden het vier-ogen-principe. Denk daarbij aan: Het tekenen van contracten door twee personen, waarbij altijd de directeur tekent; het fiatieren van facturen door twee personen waarvan minimaal één MT-lid; dat betalingen altijd worden ondertekent door twee personen, waarvan één de directeur of de manager Financiën en bedrijfsfunctie; het dagelijks gezamenlijk tellen van kasgeld door de kassamedewerker en coördinator en daarna controle hierop door de administratie; het opstellen van offertes voor zakelijke evenementen en congressen boven een bepaald bedrag worden altijd beoordeeld door de parkmanager. Naast het vier-ogen-principe hebben we op het gebied van het betaalproces functiescheiding aangebracht tussen het aanmaken en wijzigen van stamgegevens en het verwerken en klaarzetten van betaalopdrachten.

Naast deze operationele mitigerende maatregelen heeft Apenheul ook een onafhankelijke auditcommissie (bestaande uit twee leden van de Raad van Toezicht) die toezicht houdt op de financiën. Meerdere keren per jaar komen zij samen met de directeur en de

Manager Financiën en Bedrijfsvoering. Ook de Raad van Toezicht en het management team worden structureel meegenomen in de financiële gang van zaken. Incidentele posten, posten met een bepaalde mate van schatting of bijzondere transacties (zoals bijvoorbeeld steunmaatregelen vanuit de overheden) worden besproken in het MT en gedeeld met de Raad van Toezicht, zodat zij de kennis hebben over de manier van verantwoording in de jaarrekening.

De interne beheersing van de organisatie wordt jaarlijks kritisch beoordeeld door de externe accountant. De externe accountant heeft over 2023 geen significante tekortkomingen geconstateerd.

Tevens wordt de jaarrekening ieder jaar gecontroleerd door een externe accountant. Over 2023 hebben we, net als over eerdere jaren, geen indicatie dat er sprake is geweest van fraude- of corruptiegevallen.

8. Stichting WereldNatuurhuis

Stichting WereldNatuurhuis stelt zich ten doel duurzaamheid te bevorderen door het beheer en de exploitatie van een gebouw op de rand van Apenheul en Park Berg & Bos. De algemeen directeur van Apenheul is eveneens onbezoldigd directeur van Stichting WereldNatuurhuis.

De St@art is in 2023 verhuurd aan drie huurders: Apenheul (kantoorruimte, een auditorium en foyer voor groepsontvangsten), Betabit en Corporate Facility Partners (CFP).

In het boekjaar 2023 is het resultaat van Stichting WereldNatuurhuis € 58.750 (in 2022: € 31.576). Hierbij heeft Stichting WereldNatuurhuis de begroting (€ 62.200) nagenoeg gerealiseerd.

9. Toekomst

Ontwikkelingen

Het jaar 2023 stond in het teken van de opening van ons nieuwe gebied aan het einde van het park. Een proces waarmee we in 2017 begonnen is nu succesvol afgerond en de reacties van medewerkers, gidsen én bezoekers zijn erg positief! Aan het einde van het jaar is Banjoko, de nieuwe gorilla man, gearriveerd. Zijn komst vormt de start van het aandacht vragen voor de fondsen die we nodig hebben voor de ontwikkeling van een geheel nieuwe gorilla ervaring. De gorilla vormt dan ook het thema voor de komende jaren en nu we twee gorillagroepen hebben, denken we daarmee een goede reden te hebben om Apenheul te bezoeken.

We pakken door met onze ambitie om steeds weer nieuwe belevingsactiviteiten aan te bieden in het park. Er moet altijd een reden zijn om naar Apenheul te komen, voor bijvoorbeeld een ontbijt, een ochtendwandeling of yoga bij de orangs. Ook gaan we door met het organiseren van inspiratie bijeenkomsten met aansprekende experts. Deze lijken in een behoefte te voorzien en sluiten goed aan bij onze missie om op een bijzondere manier aandacht te vragen voor de natuur.

Speciale aandacht is er komend jaar voor onze horeca. De kwaliteit daarvan moet beter aan gaan sluiten bij onze propositie. Dat blijkt geen makkelijke opgave, maar met extra aandacht denken we hierin stappen te kunnen zetten. Met een betere beoordeling verwachten we ook dat de inkomsten uit onze horeca verder toe nemen. We gaan daarbij een extra horeca punt toevoegen en verder met het testen van samenwerkingsvormen met derden.

In 2024 herijken we ook ons meerjarenplan en stellen we de ambities voor de komende jaren vast.

Investerings

De investeringen van de afgelopen jaren hebben het park niet alleen verfraaid, ook de tijdsduur die bezoekers in het park doorbrengen is er door verlengd. De zogenaamde in park spending is daarmee ook toegenomen en de komende jaren vormt die inkomstenbron een steeds belangrijker deel van onze totale inkomsten per bezoeker. Samen met de volle activiteitenkalender denken we hiermee ook het aanbod voor seizoenkaarthouders te hebben versterkt. Je kunt nu een korter rondje maken in Apenheul, als je dat wilt, en heerlijk genieten op een strandtent-achtig terras van iets lekkers en uitzicht op de apen, terwijl de kinderen aan het spelen zijn. Komende jaren willen we het aantal seizoenkaarthouders weer verder laten toenemen. Ze vormen een steeds belangrijkere bron voor een stabiel aantal bezoekers en onze fondsenwerving.

Onze investeringen in het verduurzamen van het park hebben we in 2023 opgeschreefd en daar gaan we in 2024 mee door. Diverse gebouwen worden versneld van het gas afgehaald en voorzien van een warmtepomp. Daarnaast investeren we in het uitbreiden van onze zonnepalen, om zo nog meer eigen stroom op te kunnen wekken. Tegelijkertijd dalen daarmee onze kosten.

Vanzelfsprekend knappen we waar nodig zaken in het park op en hopelijk lukt het dit jaar om de capibara's een nieuwe zwembad te bieden, want dat is hard nodig. Daarnaast investeren we in een fondsenwervingsplein en de speeltuin bij de gorilla's, zodat die helemaal aansluiten bij het thema voor dit jaar.

Nieuw: Winter in Apenheul

Apenheul is een prachtig park in Stadspark Berg & Bos, gelegen aan de rand van het grootste park van Nederland: de Veluwe. Voor zakelijke gasten zijn we geopend in de winter, maar het is natuurlijk zonde, dat Apenheul in de winter voor particulier bezoek gesloten is. In 2023 hebben we onderzocht wat een passende propositie zou kunnen zijn om aan te bieden. We denken die gevonden te hebben en zijn nu druk bezig om de laatste hobbels te nemen om eind 2024 een eerste editie te organiseren. We verwachten hiermee extra bezoekers te kunnen verwelkomen in het park. In de begroting voor komend jaar is hiermee nog geen rekening gehouden.

Resultaat

Recent is de uitspraak van de rechter geweest inzake de verplichting die de gemeente Apeldoorn heeft met betrekking tot het parkeren bij Apenheul. De gemeente is verplicht een goede voorziening te treffen, op loopafstand van Apenheul, zonder restricties en zij moet alle kosten die daarvoor nodig zijn dragen.

Wat de oplossing die de gemeente moet faciliteren wordt, is nog niet bekend. Maar hiermee is wel een duidelijke resultaatverplichting bij de gemeente neergelegd en daarmee een belangrijke voorwaarde voor het goed kunnen exploiteren van het park gerealiseerd.

De gemeente Apeldoorn en ook Apenheul zijn beide in beroep gegaan tegen de uitspraak van de rechter. Tegelijkertijd zitten beide partijen ook gezamenlijk om tafel om tot een goede permanente oplossing, die noodzakelijk is, te komen voor het parkeerprobleem.

Dat gezegd hebbend, staat het resultaat onder druk. Met name door de forse energie- en loonkosten stijgingen, moet Apenheul 14% extra kosten zien op te vangen in haar exploitatie. Kosten die zij niet 1 op 1 kan door kan belasten aan de gasten. Gelukkig is Apenheul een Stichting en hebben we een duidelijke opdracht en voldoende liquide middelen om hierin passend bij Apenheul keuzes te kunnen maken, zonder concessies te doen aan die missie. Dat betekent dat we voor 2024 een klein negatief resultaat begroten van € 150.000. Dit vangen we op in eigen middelen. We begroten een vergelijkbaar aantal bezoekers als in 2023 met meer opbrengst per bezoeker en een vergelijkbare omzet voor zakelijke congressen. In combinatie met de begrote investeringen en de toegenomen inkomsten uit fondsenwerving, wordt onze kaspositie in 2024 verder versterkt.

10. Dankwoord

Het hoge aantal bezoekers, de stijging in het aantal seizoenkaarthouders en de record omzet bij onze congressen en evenementen, maken dat ik met trots terugkijk op 2023.

Op het moment van schrijven wordt er al weer hard gewerkt om op 22 maart de eerste particuliere bezoekers te mogen ontvangen en ook onze congreslocaties zijn weer verfraaid en meer 'Apenheuls' gemaakt en liggen er top bij om de zakelijke gast een bijzondere ontmoeting te bieden.

Het park ligt er prachtig bij en alle ingrediënten voor een succesvol jaar zijn dan ook aanwezig. Onze NPS (net promoter score, een managementtool die gebruikt wordt om de klantloyaliteit te meten) is goed, we behoren tot de sterkste merken van Nederland en de Veluwe en zeker in Apeldoorn en omgeving. Maar nog belangrijker is het dat we een sterk en gemotiveerd team hebben, dat elkaar steeds beter opzoekt om samen invulling te geven aan Apenheul. Dat geeft veel vertrouwen voor de toekomst.

Roel Welsing
Algemeen Directeur

11. Financiële gegevens

Balans per 31 december 2023

Na resultaatbepaling

	Ref	31-12-2023		31-12-2022	
		€	€	€	€
Activa					
Vaste activa					
Materiële vaste activa	14.1				
Bedrijfsgebouwen en -terreinen		4.165.234		3.637.637	
Machines en installaties		2.189.843		2.327.201	
Andere vaste bedrijfsmiddelen		503.455		586.079	
Materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering en vooruitbetalingen op materiële vaste bedrijfsactiva		229.261		1.283.748	
			7.087.793		7.834.665
Financiële vaste activa					
Lening u/g Stichting WereldNatuurhuis	14.2		633.957		633.957
Vlottende activa					
Vorraden			227.691		94.854
Vorderingen					
Vorderingen op handelsdebiteuren		211.745		235.081	
Vorderingen op Stichting WereldNatuurhuis		158.968		134.968	
Overige vorderingen en overlopende activa		691.523		1.029.097	
			1.062.236		1.399.146
Liquide middelen	14.3				
Bank		6.318.667		5.536.027	
Kas		36.017		61.437	
			6.354.684		5.597.464
Totaal activa			15.366.361		15.560.086

		31-12-2023		31-12-2022	
	Ref	€	€	€	€
Passiva					
Eigen vermogen	14.4		13.794.934		13.482.018
Voorzieningen	14.5		57.252		57.252
Kortlopende schulden					
Schulden aan leveranciers en handelskredieten		225.418		532.707	
Rekening-courant Stichting Apenheul Conservation Trust		224.640		241.098	
Schulden ter zake van belastingen en premies sociale verzekeringen		71.995		97.276	
Schulden ter zake van pensioen, lonen en vakantiegeld en -dagen		246.725		257.563	
Overige schulden en overlopende passiva		745.397		892.172	
			1.514.175		2.020.816
Totaal passiva			15.366.361		15.560.086

Winst- en veliesrekening 2023

	Ref	2023		2022	
		€	€	€	€
Netto-omzet		11.628.093		10.240.346	
Overige bedrijfsopbrengsten		39.589		34.536	
			11.667.682		10.274.882
Kosten					
Kosten van grond- en hulpstoffen		1.634.229		1.274.773	
Loonkosten		4.354.357		3.674.434	
Sociale lasten en pensioenlasten		773.861		748.680	
Afschrijvingen materiële vaste activa		1.180.847		1.209.878	
Overige bedrijfskosten		3.455.173		2.924.784	
			11.398.467		9.832.549
Totaal van het bedrijfsresultaat			269.215		442.333
Financiële baten en lasten					
Rentebaten en soortgelijke opbrengsten		63.893		19.019	
Rentelasten en soortgelijke kosten		-21.721		-37.991	
			42.172		-18.972
Totaal van resultaat voor belastingen			311.387		423.361
Belastingen over de winst of het verlies			1.529		-12.190
Totaal van resultaat na belastingen			312.916		411.171

12. Toelichting op de balans en staat van baten en lasten

Algemene toelichting

Activiteiten

De Stichting is gevestigd aan de J.C. Wilsaan 21 - 31 te Apeldoorn en heeft ten doel natuurbeschermingseducatie en soortbehoud door middel van het beheer en de exploitatie van een dierenpark met als specialiteit primaten en voorts al hetgeen met een en ander rechtstreeks of zijdelings verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, een en ander in de ruimste zin des woords. De Stichting is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41040007.

Informatieverschaffing over continuïteit

Stichting Apenheul heeft de afgelopen jaren een gezonde financiële basis voor de toekomst weten te leggen en beschikt over een solide liquiditeitspositie. Ook de solvabiliteit, bepaald door het eigen vermogen te delen door het totale vermogen, is stabiel gebleven ten opzichte van 2021 en ligt ruim boven de veel gehanteerde generieke norm van 30%. Tenslotte is in 2022 sprake van een positief nettoresultaat en een positieve netto kasstroom. De in de onderhavige jaarrekening gehanteerde grondslagen van waardering en resultaatbepaling zijn dan ook gebaseerd op de veronderstelling van continuïteit van de organisatie.

Grondslagen voor waardering van activa en passiva.

Algemeen

De ANBI rapportage is opgesteld conform de Uitvoeringsregeling Algemene Wet Rijksbelastingen 1994. De rapportage is opgesteld in euro's.

Activa en passiva worden in het algemeen gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs of de actuele waarde. Indien geen specifieke waarderingsgrondslag is vermeld, vindt waardering plaats tegen de verkrijgingsprijs. Toelichtingen op posten in de balans en staat van baten en lasten zijn genummerd.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd gebleven ten opzichte van het voorgaande jaar.

Materiële vaste activa

Bedrijfsgebouwen en terreininrichting worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte economische levensduur.

Overige vaste activa worden gewaardeerd tegen verkrijgings- of vervaardigingsprijs inclusief direct toerekenbare kosten onder aftrek van lineaire afschrijvingen gedurende de verwachte economische levensduur, of lagere bedrijfswaarde. De vervaardigingsprijs bestaat uit de aanschaffingskosten van grond- en hulpstoffen en kosten die rechtstreeks toerekenbaar zijn aan de vervaardiging inclusief installatiekosten.

Vaste bedrijfsmiddelen in uitvoering worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs plus bijkomende kosten of vervaardigingsprijs. Indien voor te vervaardigen materiële vaste activa noodzakelijkerwijs een aanmerkelijke hoeveelheid tijd nodig is om deze gebruiksklaar te maken worden rentekosten opgenomen in de vervaardigingsprijs. Subsidies op investeringen worden in mindering gebracht op de verkrijgings- of vervaardigingsprijs van de activa waarop de subsidies betrekking hebben.

De dierencollectie is op nihil gewaardeerd.

Kosten van groot onderhoud aan de bedrijfsgebouwen en terreininrichting en installaties worden bij uitvoering in het resultaat verantwoord.

Bijzondere waardeverminderingen van vaste activa

Jaarlijks wordt beoordeeld of er aanwijzingen zijn dat een vast actief aan een bijzondere waardevermindering onderhevig kan zijn. Indien dergelijke indicaties aanwezig zijn, wordt de realiseerbare waarde van het actief vastgesteld. Indien het niet mogelijk is de realiseerbare waarde voor het individuele actief te bepalen, wordt de realiseerbare waarde bepaald van de kasstroomgenererende eenheid waartoe het actief behoort.

Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de boekwaarde van een actief hoger is dan de realiseerbare waarde; de realiseerbare waarde is de hoogste van de opbrengstwaarde en de bedrijfswaarde. Een bijzonder-waardeverminderingverlies wordt direct als last verwerkt in de staat van baten en lasten onder gelijktijdige verlaging van de boekwaarde van het betreffende actief.

De opbrengstwaarde wordt in eerste instantie ontleend aan een bindende verkoopovereenkomst; als die er niet is, wordt de opbrengstwaarde bepaald met behulp van de actieve markt waarbij normaliter de gangbare biedprijs geldt als marktprijs. De in aftrek te brengen kosten bij het bepalen van de opbrengstwaarde zijn gebaseerd op de geschatte kosten die rechtstreeks kunnen worden toegerekend aan de verkoop en nodig zijn om de verkoop te realiseren.

Voor de bepaling van de bedrijfswaarde wordt een inschatting gemaakt van de toekomstige netto kasstromen bij voortgezet gebruik van het actief/de kasstroomgenererende eenheid.

Indien wordt vastgesteld dat een bijzondere waardevermindering die in het verleden verantwoord is, niet meer bestaat of is afgenomen, dan wordt de toegenomen boekwaarde van de desbetreffende activa niet hoger gesteld dan de boekwaarde die bepaald zou zijn indien geen bijzondere waardevermindering voor het actief zou zijn verantwoord.

Ook voor financiële instrumenten beoordeelt de Stichting op iedere balansdatum of er objectieve aanwijzingen zijn voor bijzondere waardeverminderingen van een financieel actief of een groep van financiële activa. Bij objectieve aanwijzingen voor bijzondere waardeverminderingen bepaalt de Stichting de omvang van het verlies uit hoofde van de bijzondere waardevermindering en verwerkt dit direct in de winst- en verliesrekening.

Vorraden

Vorraden voor gebruik en verkoop bestaan uit de per balansdatum aanwezige voorraad shop en voorraad horeca. De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingsprijzen onder toepassing van de FIFO-methode ('first in, first out') of lagere opbrengstwaarde. De opbrengstwaarde is de geschatte verkoopprijs onder aftrek van direct toerekenbare verkoopkosten. Bij de bepaling van de opbrengstwaarde wordt rekening gehouden met de incourantheid van de voorraden.

Vorderingen

Vorderingen worden bij eerste verwerking gewaardeerd tegen de reële waarde van de tegenprestatie. Vorderingen worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen de geamortiseerde kostprijs. Als de ontvangst van de vordering is uitgesteld op grond van een verlengde overeengekomen betalingstermijn wordt de reële waarde bepaald aan de hand van de contante waarde van de verwachte ontvangsten en worden er op basis van de effectieve rente rente-inkomsten ten gunste van de staat van baten en lasten gebracht. Voorzieningen wegens oninbaarheid worden in mindering gebracht op de boekwaarde van de vordering. De looptijd van de vorderingen is minder dan één jaar.

Liquide middelen

Liquide middelen bestaan uit kas, banktegoeden en deposito's met een looptijd korter dan twaalf maanden, zijn vrij opneembaar en zijn opgenomen tegen de nominale waarde. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Voorzieningen

Voorzieningen worden gevormd voor in rechte afdwingbare of feitelijke verplichtingen die op de balansdatum bestaan waarbij het waarschijnlijk is dat een uitstroom van middelen noodzakelijk is en waarvan de omvang op betrouwbare wijze is te schatten.

Wanneer verplichtingen naar verwachting door een derde zullen worden vergoed, wordt deze vergoeding als een actief in de balans opgenomen indien het waarschijnlijk is dat deze vergoeding zal worden ontvangen bij de afwikkeling van de verplichting.

Overige voorzieningen

De voorzieningen worden gewaardeerd tegen de contante waarde van de uitgaven die naar verwachting noodzakelijk zijn om de verplichting af te wikkelen.

Langlopende schulden

Langlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Transactiekosten die direct zijn toe te rekenen aan de verwerving van de langlopende schulden worden in de waardering bij eerste verwerking opgenomen. Langlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Het verschil tussen de bepaalde boekwaarde en de uiteindelijke aflossingswaarde wordt op basis van de effectieve rente gedurende de geschatte looptijd van de langlopende schulden in de staat van baten en lasten als interestlast verwerkt.

Kortlopende schulden

Kortlopende schulden worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Kortlopende schulden worden na eerste verwerking gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs, zijnde het ontvangen bedrag rekening houdend met agio of disagio en onder aftrek van transactiekosten. Dit is meestal de nominale waarde. De looptijd van de kortlopende schulden is minder dan één jaar.

Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

Het resultaat wordt bepaald als het verschil tussen de opbrengstwaarde van de geleverde prestaties en de kosten en andere lasten over het jaar. De resultaten op transacties worden verantwoord in het jaar waarin zij zijn gerealiseerd; verliezen reeds zodra zij voorzienbaar zijn.

Omzetverantwoording

Opbrengsten uit de levering van goederen worden verwerkt zodra alle belangrijke rechten en risico's met betrekking tot de eigendom van de goederen zijn overgedragen aan de koper. Opbrengsten uit de levering van diensten geschieden naar rato van de geleverde prestaties, gebaseerd op de verrichte diensten tot aan de balansdatum in verhouding tot de in totaal te verrichten diensten.

Onder netto-omzet wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte bedragen voor de in het verslagjaar geleverde goederen en diensten onder aftrek van kortingen en exclusief omzetbelasting.

Onder kostprijs van de omzet wordt verstaan de aan de omzet toe te rekenen directe en indirecte kosten, waaronder inkoopkosten van verkochte goederen, personeelskosten, afschrijvingskosten van gebouwen en machines en overige bedrijfskosten die toerekenbaar zijn aan de kostprijs van de omzet. De overige kosten worden bepaald op historische basis en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Overheidssubsidies

Exploitatiesubsidies worden als bate verantwoord in de geconsolideerde winst- en verliesrekening in het jaar waarin de gesubsidieerde kosten zijn gemaakt of opbrengsten zijn gederfd, of wanneer een gesubsidieerd exploitatietekort zich heeft voorgedaan. De baten worden verantwoord als het waarschijnlijk is dat deze worden ontvangen. De subsidies in het kader van de Tijdelijke Noodmaatregel Overbrugging Werkgelegenheid (NOW) zijn in mindering gebracht op de personeelskosten. De subsidies in het kader van de Tegemoetkoming Ondernemers Getroffen Sectoren COVID-19 (TOGS) en de Tegemoetkoming Vaste Lasten (TVL) zijn in mindering gebracht op de overige bedrijfskosten. De subsidie in het kader van Tijdelijke regeling subsidie dierentuinen COVID-19 is opgenomen onder de overige bedrijfsopbrengsten.

Lasten uit hoofde van personeelsbeloningen

Lonen, salarissen en sociale lasten worden op grond van de arbeidsvoorwaarden verwerkt in de winst- en verliesrekening voor zover ze verschuldigd zijn.

Pensioenlasten

Er is sprake van een toegezegde-bijdrageregeling. De jaarlijkse premie wordt hierbij gegarandeerd. De hoogte van het uiteindelijke pensioen is onder andere afhankelijk van

het te bereiken beleggingskapitaal, de rente op pensioendatum en de levensverwachting op pensioendatum. De premies worden verantwoord als personeelslasten zodra deze verschuldigd zijn. Vooruitbetaalde premies worden opgenomen als overlopende activa indien dit tot een terugstorting leidt of tot een vermindering van toekomstige betalingen. Nog niet betaalde premies worden als verplichting op de balans opgenomen. De belangrijkste kenmerken van de pensioenregeling zijn:

- de medewerkers betalen een eigen bijdrage van 5%;
- medewerkers nemen deel vanaf 21 jaar;
- het maximum voor het pensioengevend salaris bedraagt € 114.866.

Afschrijvingen op materiële vaste activa

Materiële vaste activa worden vanaf het moment van gereedheid voor ingebruikneming afgeschreven over de verwachte toekomstige gebruiksduur van het actief. Over terreinen en vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Indien een schattingswijziging plaatsvindt van de toekomstige gebruiksduur, dan worden de toekomstige afschrijvingen aangepast. Boekwinsten en -verliezen uit de incidentele verkoop van materiële vaste activa zijn begrepen onder de afschrijvingen.

Financiële baten en lasten

Rentebaten en rentelasten worden tijdsevenredig verwerkt, rekening houdend met de effectieve rentevoet van dedesbetreffende activa en passiva. Bij de verwerking van de rentelasten wordt rekening gehouden met de verantwoorde transactiekosten op de ontvangen leningen.

Belastingen over de winst of het verlies

De belasting over het resultaat wordt berekend over het resultaat voor belastingen in de geconsolideerde winst- en verliesrekening, rekening houdend met beschikbare, fiscaal compensabele verliezen uit voorgaande boekjaren (voor zover niet opgenomen in de latente belastingvorderingen) en vrijgestelde winstbestanddelen en na bijtelling van niet-aftrekbare kosten. Tevens wordt rekening gehouden met wijzigingen die optreden in de latente belastingvorderingen en latente belastingschulden uit hoofde van wijzigingen in het te hanteren belastingtarief.

14.1 Materiële vaste activa

De mutaties in de materiële vaste activa kunnen als volgt worden samengevat:

	Bedrijfsgebouwen en - terreinen	Machines en installaties	Andere vaste bedrijfsmiddelen	Materiële vaste bedrijfsactiva in uitvoering en vooruitbetaling op materiële vaste bedrijfsactiva	Totaal
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2023					
Verkrijgings- of vervaardingsprijs	14.082.783	10.851.222	4.378.095	1.283.748	30.595.848
Afschrijvingen	-10.445.146	-8.524.021	-3.792.016	-	-22.761.183
Boekwaarde per 1 januari 2023	3.637.637	2.327.201	586.079	1.283.748	7.834.665
Mutaties boekjaar					
Investeringen	606.982	264.120	115.040	210.284	1.196.426
Afschrijvingen	-465.506	-471.666	-227.995	-	-1.165.167
Desinvesteringen	-385.190	-	-	-	-385.190
Activa in ontwikkeling gereed	1.164.252	70.188	30.331	-1.264.771	-
Afschrijvingen op desinvesteringen	322.170	-	-	-	322.170
Ontvangen investeringssubsidies	-715.111	-	-	-	-715.111
	527.597	-137.358	-82.624	-1.054.487	-746.872
Stand per 31 december 2023					
Verkrijgings- of vervaardingsprijs	14.753.716	11.185.530	4.523.466	229.261	30.691.973
Afschrijvingen	-10.588.482	-8.995.687	-4.020.011	-	-23.604.180
Boekwaarde per 31 december 2023	4.165.234	2.189.843	503.455	229.261	7.087.793

De afschrijvingspercentages zijn als volgt:

	Bedrijfsgebouwen en - terreinen	Machines en installaties	Andere vaste bedrijfsmiddelen
	%	%	%
Begin van de reeks van het afschrijvingspercentage	4,50	7,90	6,70
Einde van de reeks van het afschrijvingspercentage	10,00	20,00	33,33

14.2 Lening u/g Stichting WereldNatuurhuis

	2023	2022
	€	€
Boekwaarde per 1 januari	633.957	633.957
Aflossing in boekjaar	-	-
Boekwaarde per 31 december	633.957	633.957

Betreft een in 2015 verstrekte lening van € 800.000. Het rentepercentage bedraagt 3,0% per jaar. De looptijd van de lening bedraagt 20 jaar. De vordering met een looptijd langer dan één jaar bedraagt € 633.957. De lening betreft een achtergestelde lening. Er zijn geen nadere zekerheden overeengekomen. In verband met Covid-19 is er in 2021 en 2022 geheel niet afgelost. Er is geen kortlopende deel opgenomen aangezien er tot een nader te bepalen datum niet wordt afgelost.

14.3 Liquide middelen

Een bedrag ad € 85.197 (rekening-courant APCT) staat niet ter vrije beschikking van de stichting (vorig jaar € 188.796).

14.4 Eigen vermogen

	31-12-2023	31-12-2022
	€	€
Overige reserve	13.794.934	13.482.018

In onderstaand overzicht is het verloop van het eigen vermogen weergegeven:

	Overige reserve
	€
Stand per 1 januari 2023	13.482.018
Uit resultaatverdeling	312.916
Stand per 31 december 2023	13.794.934

14.5 Voorzieningen

Voorziening jubilea

	2023	2022
	€	€
Boekwaarde per 1 januari	29.069	29.069
Mutatie boekjaar	-	-
Boekwaarde per 31 december	29.069	29.069

Deze voorziening heeft met een overwegend langlopend karakter. Bij de bepaling van de voorziening zijn de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- verwachte gemiddelde salarisstijging 2,5% per jaar;
- in de berekening is rekening gehouden met een disconteringsvoet van 2,5%;
- de verwachte vertrekans is per individuele werknemer en functie beoordeeld en varieert van 0% tot 100%.

Voorziening langdurig ziekteverzuim

	2023	2022
	€	€
Boekwaarde per 1 januari	28.183	40.700
Mutatie boekjaar	-	-12.517
Boekwaarde per 31 december	28.183	28.183

De voorziening langdurig ziekteverzuim is gevormd voor medewerkers die langdurig ziek zijn en waarvan verwacht wordt dat zij niet (volledig) het werk hervatten. Op balansdatum is een inschatting gemaakt voor het percentage ziekteverzuim en de duur van het ziekteverzuim.

14.6 Gemiddeld aantal werknemers

	Werkzaam binnen Nederland	Werkzaam buiten Nederland	Totaal
	Fte	Fte	Fte
In 2023	71,12	-	71,12
In 2022	65,48	-	65,48

Ondertekening

Apeldoorn, 27 juni 2023

De algemeen directeur,

w.g.
R.W.A. Welsing

De Raad van Toezicht,

w.g.
O.G. Prinsen

w.g.
G. Hop

w.g.
H.A. van der Meer

w.g.
E.H.M. Sterck

w.g.
F.A.L.M. Verstappen

